

Az önismeret a fejlesztés kulcsa

Gazdátlan a hazai szakkutatás

Mint ahogyan a hajózás, repülés sem nélkülözheti a helymeghatározáshoz, célirányhoz szükséges navigációs eszközöket, úgy az értelmes, hatékony közművelődés, felnőttoktatás sem létezhet az állapotát, változásait feltáró tudatos kutatás, vizsgálódás nélkül. Ha ilyen nincs, sok energiavész el feleslegesen, ellehetetlenül a közművelődés, felnőttoktatás, mert rossz volt a helyi, középszintű és országos művelődésszervezők, nem születtek meg a megfelelő szabályozó rendszerek, ésszerűtlen volt az újrarendezés, nem voltak jók a fontosságú sorrendek.

A magyar művelődéskutatásnak és a lakosság kulturális állapota vizsgálatának gazdag és megőrzendő hagyományai vannak, nem kell ezt a munkát előlről kezdeni. A népiesek falukutató mozgalma fel tudta ébreszteni a nép művelése iránt felelősséget érző értelmiség lelkiismeretét, amikor feltárta a parasztság műveltségi állapotát a '30-as, '40-es években (ld. Szabó Zoltán: Cifra nyomorúság, Erdei Ferenc, Péja Géza, Kovács Imre, Illyés Gyula könyve, a Sárospataki Református Főiskola Faluszemináriuma), de idei sorolhatók Magyar Zoltán jogászprofesszor felmérései a tatai járásban 1938 után. Földes Ferenc vizsgálódása az iskolarendszer ellentmondásaira összpontosította a figyelmet. „A munkásság és a parasztság kulturális helyzete Magyarországon” című könyvével, amely 1941-ben jelent meg.

A háború utáni koalíciós években ígéretesnek bizonyult az 1946-ban megalapított Magyar Népi Művelődési Intézet, amelynek terveiiben szintén megtalálhatók voltak a felnőttek iskolázottságának vizsgálatára irányuló törekvések (ld. Harsányi Istvánnak az Intézetéről írott könyvét). Ezeknek az újra kibontakozó megismerő, vizsgáló feladatok kezdeményezéseknek vetett véget az 1949-ben bevezetett szovjet típusú népművelési rendszer, amelynek nem volt szüksége a valósággal való őszinte szembenézésre, így a felnőttoktatási és művelődési kutatásokra sem. Ez az elemző, tudományos vagy látszólag tudományos felnőttoktatási, közművelődési tevékenység az 1960-as évek végén (ld. Harangi László—Vitár Zoltán: Televízió falun, 1967 című könyvét) indul meg újra, amikor megkezdődik a felnőttoktatás, közművelődés szakmai, elméleti megalapozása és megerősödik a budapesti ELTE és a debreceni KLTE Közművelődési Tanszékei.

A felnőttoktatás, közművelődés kutatásának — ha sok akadályoztatással is és a kezdetekkel járó tévedéseket is beleszámítva — az „aranykora” az 1970-es, 1980-as évek voltak. A kutatások kiléptek a pedagógia, andragó-

gia köréből és sokoldalúan, a szociológia, történelemtudomány, a kultúra-tudomány, pszichológia, közgazdaságtudomány nézőpontjából kísérletek meg feltárni a társadalom művelődési állapotát, annak intézményeit és a bennük végbemenő folyamatokat. A különböző kutatóhelyek kutatásait fő- és mellékirányok fogták össze és támogatták, amelyeknek centruma az Országos Közművelődési Központ Művelődéskutató Intézete volt, Vitányi Iván vezetésével. A művelődésszociológia területén nemzetközileg is elismert eredmények születtek (ld. Józsa Péter — Jacques Leenhardt: Két főváros, két regény, két értékvilág című könyvet) és egeszeiben veve a kutatások beilleszkedtek a '80-as évek reformlétkörébe. Ezen belül azonban a szűken értelmezett felnőttoktatás viszonylag kis szerepet kapott, amelynek műhelye az Országos Pedagógiai Intézet Felnőttevelési Osztálya volt Csoma György irányításával. A közművelődés, felnőttoktatás kutatása elsősorban a művelődési otthonok vizsgálatára összpontosult, mint amelyek

„A közművelődés, felnőttoktatás bizonyos területein, bizonyos intézményeiben folyó kutatások és cikkek, tanulmányok is megjelennek: de ezek mennyisége sem elegendő, tartalmuk meglehetősen eklektikus, eselleges, nincs közöttük semmilyen kapcsolat, együttműködés. Társaságunk erejéhez mérten szívesen vesz részt erőnk összefogásában, egymás munkájának jobb megismerésében.”

meghatározó intézményei a magyar közművelődésnek. Ennek sorából kiemelkedik Kovalcsik József, Sárosi Zsuzsa és Szász János „Művelődés és közösség. Hatvan művelődési otthon” című kutatása és tanulmánya 1975-ben, és Kovalcsik József: A kultúra csomokai című háromkötetes könyve (1987) a közművelődésről.

A közművelődés, felnőttoktatás kutatásának ilyen felemás, de mégiscsak mozgalmas, széleskörű és tudományos igényű (nemzetközileg is elismert) állapotában köszöntött ránk az 1990-ben végbement rendszerváltás. A munka megújulására, a kinövésnek lenyesegetésére gondoltunk, és

azt szerettük volna, ha a kutatások segítségével tárgyyszerűen, hitelesen nyomon követhetjük volna szűkebb házunk tája rendszerváltozásait. Sajnos nem így történt. Lényegében és összességében közművelődéskutatás és felnőttoktatás napjainkban nincs. Legalábbis nem létezik olyan kutatások és elemzések sora, amelyből megalkothatnánk a művelődés, közművelődés, felnőttoktatás mai állapotának szintézisét: mi változott mivé, milyen új formációk alakultak ki, milyen hatásokkal, milyen új szereplők léptek be a társadalmi cselekvések ere a színpadra, milyen eredményekkel, és melyek vonultak ki. Mindez egyaránt vonatkozik a szabadművelődésre, az iskolarendszerű felnőttoktatásra és a felnőttoktatásra, a munkapiaci képzésre, a tágan értelmezett kultúraterjesztő intézményekre.

A társadalom művelődési állapotára vonatkozó újabb kutatások is hiányoznak, mert a korábbi adatok elavultak, és azok sem terjedtek ki minden fontos kérdésre. Nem tudjuk — többek között — hol van a funkcionális alfabetizmus határa, a lakosságban milyen nagy hányada sorolható ide. Nem ismerjük igazán a kisebbségek kulturális helyzetét, igényeit, ellátottságát, a cigányság 6–700 ezres népességét is beleértve. Nincsenek újabb adataink az ifjúság, az értelmiség, az új vállalkozó réteg, a nők, az idősek, a városban és falun élők, a szegények és tehetősek „művelődési helyzetéről” illetve ellehetetlenüléséről, vagy éppenséggel kielégítetlen igényéről, szabadidős szokásairól. És sorolhatnánk a hiánylistát még tovább.

E sorok olvastán biztosan lesznek ellenvélemények, mert a közművelődés, felnőttoktatás bizonyos területein, bizonyos intézményeiben folyó kutatások és cikkek, tanulmányok is megjelennek: pl. a Nemzeti Szakképzési Intézetben, a KLTE és a Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Felnőttoktatási és Kulturális Szervezőképző Tanszékein (az ELTE Közművelődési Tanszékén nem, mert azt megszüntették), főiskolák közművelődési tanszékein, az MTA Szociológiai Intézetének Kulturakutató Műhelyében, és még esetleg egyéb állami, non-profit és üzleti intézményben. Bizonyára így van, de ezek mennyisége sem elegendő, tartalmuk meglehetősen eklektikus, esetleges, nincs közöttük semmilyen kapcsolat, együttműködés.

A közművelődési, felnőttoktatási kutatásoknak ez a rendszerváltással történt megtorpanása, szétfűzöttségére azért is sajnálatos, mert ilyen állapotban a „közművelődés Európa

Házában” is a szegény rokonok leszünk. Összehasonlítva ugyanis a környező országokkal, elsősorban Szlovéniával (ld. e számban közlésünket) hátrányos helyzetben vagyunk, nem beszélve Németországról, Angliáról és a skandináv országokról, ahol a felnőttoktatási folyamatok, intézmények, módszerek és az ezekkel kapcsolatos társadalmi, gazdasági, technológiai kutatásoknak több évtizedes múltjuk van. Legközelebb hozzánk Pozsonyban van Művelődéskutató Intézet, az Osvetovoy Ustav.

Mindez csak pénz kérdése? Nem valószínű. Sok múlik a szemléleten, az összefogáson, a szellemi és anyagi erőink racionálisabb felhasználásán. Kétségtelen tény, hogy a szakma társadalmi elismertségének növeléséhez, művelődéspolitikánk és felnőttoktatáspolitikánk (ha van ilyen) megalapozottabbá tételéhez meg kell teremteni jobb önismeretünket, mert különben könnyen tévútra jutunk. Ehhez pedig a közművelődési, felnőttoktatási folyamatok, jelenségek, intézmények sokoldalú (szociológiai, pedagógiai, pszichológiai, politológiai, közgazdasági, történeti, összehasonlító, jogi didaktikai), vizsgálatára van szükség. Ezt kívánja meg a közművelődési, felnőttoktatási törvényalkotás is, amelyben az európai normatívákat kell összehangba hozni a jelen, valamint a közeli és távoli jövő követelményeivel és szükségleteivel.

Társaságunk lapjában szívesen ad helyt ezzel kapcsolatosan minden csatlakozó és ellenvéleménynek, a témával összefüggő javaslatnak, megjegyzésnek, információknak, és erejéhez mérten, partnereinkkel együttműködve, szívesen vesz részt erőnk összefogásában, egymás munkájának jobb megismerésében.

Harangi László
az MNT Nemzetközi
Munkabizottságának elnöke

